

Prof. univ. dr. Valentin MIRIȘAN

DREPT PENAL

Partea generală

*Prezentare comparativă a dispozițiilor
Codului penal în vigoare și ale noului Cod penal*

– Ediția a III-a –

Universul Juridic
București
-2011-

Editat de S.C. Universul Juridic S.R.L.

Copyright © 2011, S.C. Universul Juridic S.R.L.

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al S.C. Universul Juridic S.R.L.

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOȚIT DE SEMNĂTURA
ȘI ȘTAMPILA EDITORULUI, APLICATE PE INTERIORUL
ULTIMEI COPERTE.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MIRIȘAN, VALENTIN

Drept penal : partea generală : prezentare comparativă
a dispozițiilor Codului penal în vigoare și ale noului Cod penal /
prof. univ. dr. Valentin Mirișan. - Ed. a 3-a. - București : Universul Juridic,
2011

Bibliogr.

ISBN 978-973-127-613-7

343(498)

REDACȚIE:

tel./fax:

021.314.93.13

tel.:

0732.320.665

e-mail:

redactie@universuljuridic.ro

DEPARTAMENTUL

telefon:

021.314.93.15; 0726.990.184

DISTRIBUȚIE:

tel./fax:

021.314.93.16

e-mail:

distributie@universuljuridic.ro

www.universuljuridic.ro

COMENZI ON-LINE,

CU REDUCERI DE PÂNĂ LA 15%

CUVÂNT ÎNAINTE

Lucrarea intitulată „**Drept penal, partea generală**” este destinată în principal studenților de la facultățile de științe juridice, constituind o nouă încercare elaborată de autor ca urmare a predării acestei discipline studenților de la drept. Ea reprezintă o dezvoltare a notelor de curs și aduce îmbunătățiri substanțiale edițiilor anterioare printr-o abordare exhaustivă a unor instituții de drept penal - parte generală și o actualizare a legislației penale în materie.

Cursul are în vedere lucrări științifice valoroase, evidențiate în notele de trimitere și în bibliografia selectivă, practica judiciară în materie, precum și dispozițiile Codului penal român în vigoare, cu toate modificările survenite până în luna septembrie 2011.

Aceste modificări legislative, comentate prin prisma aplicării legii penale în timp și spațiu dar și prin unele referințe critice sau apreciative, au fost raportate la unele soluții controversate din practica judiciară, fiind însoțite de propuneri *de lege ferenda*.

Cursul a fost completat cu dispozițiile noului Cod penal român, chiar dacă acesta nu a intrat în vigoare deocamdată. Legea de punere în aplicare a noului Cod penal, aflată în prezent în proces de dezbatere parlamentară, va stabili data intrării în vigoare a acestuia, dar și modificări substanțiale ale unor dispoziții din noul cod, la care vom face referire în curs.

Variantele în discuție pentru intrarea în vigoare sunt: 1 octombrie 2011, 1 ianuarie 2012 sau 1 martie 2012.

Astfel, au fost menținute toate comentariile referitoare la actuala reglementare, care au fost însoțite de citarea și analiza succintă a prevederilor noului Cod penal.¹ În acest mod, au fost evidențiate aspectele diferențiale ale celor două coduri penale, precum și problemele ridicate de aplicarea legii penale române în timp.

Începând cu intrarea în vigoare a Noului Cod penal, situațiile tranzitorii vor fi rezolvate conform regulii *mitior lex*, ceea ce înseamnă că în practică se vor aplica ambele coduri penale, respectând principiile aplicării legii de dezincriminare și a legii penale mai favorabile, până la rezolvarea tuturor cazurilor de succesiune a legii penale în timp.

¹ Noul Cod penal al României (Legea nr. 286/2009), publicat în M. Of. nr. 510 din 24 iulie 2009, care va intra în vigoare la o dată care va fi stabilită în legea pentru punerea în aplicare a acestuia.

Acest studiu comparativ scoate în evidență faptul că noul Cod penal introduce instituții noi, elimină paralelismele și aduce corective actualelor reglementări. În acest fel, sunt transpuse în legislația penală română reglementările adoptate la nivelul Uniunii Europene, având drept consecință o bună cooperare judiciară în materie penală.

Pornind de la analiza codului penal în vigoare, sunt prezentate dispozițiile noului Cod penal, conținutul noilor instituții, precum și elementele care le diferențiază sau particularizează în raport de actuala reglementare.

Așadar, chiar dacă lucrarea este destinată, în principal, studenților în drept și încearcă să răspundă unor cerințe de ordin didactic, ea poate prezenta interes pentru practicienii și teoreticienii din domeniul dreptului sau pentru absolvenții care urmează un masterat sau o altă formă de perfecționare profesională, deoarece conține elementele teoretice de bază și referințele bibliografice necesare perfecționării cunoștințelor în domeniu.

Prof. univ. dr. VALENTIN MIRIȘAN

ABREVIERI

alin.	= alineat
art.	= articol
C. pr. civ.	= Codul de procedură civilă
dec.	= decizia
Dreptul	= revista „Dreptul”
ed.	= ediție
Ed.	= Editura
H.G.	= Hotărârea Guvernului României
<i>ibidem</i>	= în același loc (în aceeași lucrare)
<i>idem</i>	= aceeași referință (același autor)
<i>infra</i>	= mai jos (dedesubt)
Juridica	= revista „Juridica”
lit.	= litera
M. Of.	= Monitorul Oficial al României, partea I
n.n.	= nota noastră (a autorului)
nr.	= numărul
O.G.	= Ordonanța Guvernului României
<i>op. cit.</i>	= opera citată
O.U.G.	= Ordonanța de urgență a Guvernului României
p.	= pagina
PR	= „Pandectele române”
pct.	= punctul
RDP	= revista de drept Penal
<i>supra</i>	= mai sus (deasupra)
urm.	= următoarele
vol.	= volumul

CAPITOLUL I

DEFINIȚIA, OBIECTUL, SCOPUL, TRĂSĂTURILE SPECIFICE ȘI LOCUL DREPTULUI PENAL ÎN SISTEMUL DREPTULUI ROMÂNESC

§ 1. DEFINIȚIA DREPTULUI PENAL

Dreptul penal, ca domeniu de studiu, este dificil de definit, întrucât o definiție presupune tratarea unor instituții, reținerea elementelor esențiale și a corelațiilor semnificative dintre acestea. Dificultatea formulării unei definiții este cu atât mai evidentă cu cât ramura de drept și știința dreptului penal s-au format, au evoluat și au înregistrat schimbări semnificative de la o epocă la alta, de-a lungul evoluției societății umane.

De asemenea, dreptul penal, ca știință și ca ramură de drept, diferă de la stat la stat, în funcție de specificul legislației penale și de politica penală a fiecărui stat. În prezent, cu toată diversitatea dreptului penal european, există și un drept penal comunitar bazat pe tratate și convenții internaționale, care are la bază cooperarea statelor europene pe temeiul Convenției Europene pentru drepturile omului.¹ Desigur, este vorba de normele de drept comunitar penal adoptate de statele membre ale Uniunii Europene, care și-au creat în plan instituțional organisme specifice, cum ar fi: Parlamentul european, Consiliul, Comisia, Curtea de justiție și Curtea de Conturi.²

În raport de aceste schimbări, definițiile au fost diverse și au avut limite și modificări în consecință. În continuare, ne vom opri asupra definiției dreptului penal, ca ramură de drept și ca știință a dreptului românesc.

Dreptul penal este acea ramură a sistemului de drept românesc care cuprinde totalitatea normelor juridice prin care se arată în ce condiții o faptă este infracțiune, felul acestor infracțiuni, sancțiunile ce se aplică în cazul comiterii lor, precum și răspunderea penală, în vederea apărării ordinii de drept în România împotriva unor asemenea fapte.

Acest ansamblu de norme juridice este structurat într-un sistem, în jurul instituțiilor fundamentale ale dreptului penal - infracțiunea, sancțiunile penale și răspunderea penală.

Dreptul penal, ca ramură de drept, are două părți componente: partea generală și partea specială. Prima se referă la norma penală, infracțiunea, sancțiunile penale

¹ J. Pradel, G. Corstens, *Droit penal europeen*, Edition Dalloz, 1999, Paris – lucrare de referință, care se referă la diversitatea dreptului penal european, la dreptul penal izvorât din Convenția europeană pentru drepturile omului, la dreptul penal și dreptul comunitar etc.

² G. Antoniu, *Dreptul penal și integrarea europeană*, în RDP nr. 3/2001, p. 9-45.

și răspunderea penală, în timp ce a doua privește incriminarea fiecărei infracțiuni. Legătura dintre aceste părți este evidentă, ele formând un tot unitar.

Știința dreptului penal cuprinde ansamblul de idei, teorii și concepții cu privire la dreptul penal și instituțiile sale. La fel ca dreptul penal ca ramură de drept unitară, știința dreptului penal este unică, chiar dacă are două părți distincte - partea generală și partea specială.

Existența unor raporturi între dreptul penal și alte ramuri de drept determină același gen de raporturi și între știința dreptului penal și celelalte științe de ramură normative (drept procesual penal, drept constituțional, drept civil, drept administrativ etc.) și nenormative (criminologie, criminalistică, psihologie judiciară, psihiatrie judiciară, penologia și știința penitenciară, medicina legală etc.).

Conceptul de drept penal are și alte semnificații, după cum urmează:

- drept penal material (substanțial) și drept penal formal (procesual); se face deosebirea între dreptul penal ca ramură de drept și dreptul procesual penal, ca sistem de norme care reglementează procesul penal;
- drept penal pozitiv (normele juridice aflate în vigoare) și drept penal natural (o stare ideală, o aspirație care orientează conștiința socială);
- drept penal obiectiv (ca sistem de norme juridice, astfel cum a fost definit mai sus) și drept penal subiectiv (ca putere acordată de normele juridice unui subiect de drept de a pretinde altora să acționeze într-un anumit fel.

§ 2. OBIECTUL DREPTULUI PENAL

Este format din raporturile sociale de apărare împotriva criminalității, ce se nasc între stat și infractor sau făptuitor, ca urmare a comiterii unei fapte prevăzute de legea penală sau a unei infracțiuni, în vederea tragerii la răspundere penală a acestuia din urmă prin aplicarea pedepselor sau a celorlalte măsuri penale. Acestea sunt denumite relații de represiune penală.

În literatura de specialitate se face distincție între relațiile de apărare socială, relațiile de represiune și relațiile de apărare socială – represive și de conformare, toate constituind obiect al dreptului penal.¹

Astfel, se susține cu temei că relațiile de apărare socială constituie obiect de reglementare pentru dreptul penal, deoarece normele penale arată faptele periculoase pentru societate și sancțiunile penale aplicabile persoanelor care comit infracțiuni.

De asemenea, se consideră că obiectul dreptului penal este format și din relațiile de apărare socială represive și de conformare, care se nasc din momentul intrării în vigoare a legii penale. În acest mod, dreptul penal capătă un rol preponderent preventiv în apărarea valorilor sociale prevăzute de lege.²

¹ C. Mitache, Cr. Mitache, *Drept penal român, partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2010, p. 21.

² N. Popa, *Teoria generală a dreptului*, Ed. All Beck, București, 2002, p. 251.

Iată cum o relație de apărare socială, de conformare, se poate transforma într-o relație de conflict între stat și infractor, care impune restabilirea ordinii de drept, în cadrul căreia infractorului i se aplică o sancțiune penală pentru fapta săvârșită.

În dreptul penal român are prioritate funcția preventiv-educativă, dar cea sancționatoare intervine când unele valori sociale cum ar fi statul, persoana, proprietatea etc. sunt lezate prin infracțiuni.

În consecință, obiectul dreptului penal cuprinde toate relațiile sociale la care am făcut referire și nu se oprește numai la relațiile de conflict.

§ 3. SCOPUL DREPTULUI PENAL

Scopul dreptului penal este definit chiar în art. 1 din Codul penal, în sensul că „legea penală apără împotriva infracțiunilor România, suveranitatea, independența, unitatea și indivizibilitatea statului, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, precum și întreaga ordine de drept”.¹

Noul Cod penal nu mai definește scopul legii penale, pe considerentul că enumerarea valorilor sociale pe care le apără legea penală (actuala reglementare) are un caracter exemplificativ.² Valorile sociale neenumerare sunt sintetizate prin sintagma „întreaga ordine de drept”, ceea ce înseamnă că pentru a le cunoaște trebuie să apelăm la toate normele de incriminare, indiferent unde își au sediul: codul penal, legi penale speciale și legi nepenale care cuprind și dispoziții penale.

Un alt argument a fi că nu a existat tradiție de reglementare în legislațiile române anterioare și nici în legislațiile penale moderne europene (Franța, Germania, Italia, Spania etc.).

Din modul de formulare a acestui articol, rezultă că legea penală apără interesele tuturor membrilor societății, iar dreptul penal, prin valorile sociale pe care le apără, are un rol activ în apărarea, consolidarea și dezvoltarea societății românești.

§ 4. DREPTUL PENAL – INSTRUMENT AL POLITICII PENALE

Politica penală face parte din politica generală a statului român și privește măsurile și mijloacele ce trebuie adoptate și aplicate în vederea prevenirii și combaterii fenomenului infracțional pe o perioadă determinată. Între politica generală a statului și politica penală a acestuia trebuie să existe o deplină concordanță pentru ca mijloacele de prevenire și combatere a criminalității să aibă deplină eficiență.

¹ Reprodus astfel cum a fost modificat prin Legea nr. 140/1996, publicată în M. Of. nr. 289 din 14 noiembrie 1996.

² Noul Cod penal al României, adoptat prin Legea nr. 286/2009, publicat în M. Of. nr. 510 din 24 iulie 2009, care va intra în vigoare la o dată care va fi stabilită în legea pentru punerea în aplicare a acestuia.

În consecință, dreptul penal este un instrument al politicii penale care, pentru a-și realiza scopul, trebuie să îndeplinească următoarele sarcini:

- *să asigure prevenirea infracțiunilor prin mijloacele generale și specifice de prevenire, cum ar fi: incriminarea faptelor periculoase pentru societate și stabilirea prin lege a sancțiunilor penale;*
- *să asigure cadrul legal pentru realizarea funcției de apărare socială în vederea ocrotirii valorilor sociale, dar și a făptuitorilor împotriva abuzurilor la care ar putea fi supuși din partea organelor statului;*
- *să protejeze și să dezvolte noile valori și relații sociale ale statului, în formele consacrate de Constituția României, respectiv statul de drept, drepturile fundamentale ale omului, proprietatea etc.*

§ 5. TRĂSĂTURILE SPECIFICE ALE DREPTULUI PENAL

Principalele trăsături specifice ale dreptului penal, care izvorăsc din realitățile economice, politice și sociale din România și regăsite în dispozițiile dreptului penal, sunt următoarele:

- a. Raporturile sociale se nasc între stat și persoanele care săvârșesc fapte prevăzute de legea penală;
- b. Sancțiunile prevăzute de legea penală diferă de orice alte sancțiuni și măsuri juridice; ele îndeplinesc un dublu rol: preventiv-educativ și sancționator, fiind aplicate numai de instanțele de judecată în cadrul procesului penal;
- c. Scopul dreptului penal are un caracter specific în raport cu alte ramuri de drept, deoarece apără valorile menționate împotriva unor fapte prevăzute de legea penală, care constituie cele mai grave fapte antisociale;
- d. Prin specificul raporturilor juridice reglementate, dreptul penal aparține dreptului public, instituind raporturi de putere sau de autoritate, iar regulile de conduită stabilite pentru destinatarii legii sunt imperative;
- e. Este un drept unitar, deși normele sale sunt prevăzute atât în codul penal cât și în alte acte normative extrapenale. În acest sens, art.141 din Codul penal, definește legea penală ca orice dispoziție cu caracter penal cuprinsă în legi sau decrete.

Noul Cod penal definește legea penală în art. 173: „orice dispoziție cu caracter penal cuprinsă în legi organice, ordonanțe de urgență sau alte acte normative care la data adoptării lor aveau putere de lege”

În funcție de specificul reglementării și de întinderea domeniului său de aplicare, se face distincție între dreptul penal - parte generală și dreptul penal - parte specială.

Partea generală a dreptului penal cuprinde norme generale ce vizează condițiile de incriminare și de sancționare a faptelor penale, scopul și limitele de aplicare a legii penale, conceptul, trăsăturile și principalele modalități a infracțiunilor, regimul penal al răspunderii penale, categoriile de pedepse, cauzele care înlătură caracterul penal al faptei etc.

Partea specială se referă la acele reglementări cu caracter strict incriminator, care stabilesc conținuturile diferitelor infracțiuni individuale.

Studierea celor două părți ale dreptului penal, care formează un tot unitar, ca discipline distincte se face numai din necesități didactice. Deci, nu suntem în prezența a două drepturi penale distincte, așa cum sunt denumite de unii autori în literatura juridică¹. De altfel și dreptul procesual penal are două părți, dar nu se consideră că există două drepturi procesual - penale, unul general și altul special. De menționat, că și știința dreptului penal este unică, chiar dacă are două părți – partea generală și partea specială.

§ 6. LOCUL DREPTULUI PENAL ÎN SISTEMUL DREPTULUI ROMÂNESC

Dreptul penal, ca ramură distinctă a dreptului intern românesc, apără ordinea de drept împotriva faptelor cu cel mai ridicat grad de pericol social. Ilicitul penal, infracțiunea, fapta prevăzută de legea penală determină folosirea unor metode și mijloace juridice specifice de ocrotire a diverselor valori sociale. Astfel, sunt apărute și valori sociale care sunt reglementate de alte ramuri de drept, cum ar fi: proprietatea, familia, siguranța transporturilor etc. în măsura în care faptele sunt încriminate ca infracțiuni. Dreptul penal, ramură autonomă și specifică în peisajul reglementărilor juridice, se află într-o strânsă legătură cu alte ramuri de drept, cum ar fi: dreptul constituțional, dreptul procesual penal, dreptul civil etc.

Dreptul constituțional stabilește prin normele sale valorile esențiale pentru configurarea ordinii de drept în ansamblul ei. Normele penale incriminează faptele periculoase pentru stat, pentru ordinea de drept etc. consacrate prin normele de drept constituțional.

Dreptul penal material sau substanțial se află în interacțiune cu dreptul procesual penal, care stabilește regulile de bază prin intermediul cărora se organizează descoperirea, urmărirea, judecarea și sancționarea celor care săvârșesc infracțiuni.

De asemenea, dreptul penal interferează și cu dreptul civil în ceea ce privește apărarea relațiilor patrimoniale și personale nepatrimoniale (obiect de reglementare a dreptului civil), Aceste valori sunt protejate și prin mijloace specifice de drept penal (sancțiunile penale) împotriva faptelor periculoase.

¹ R. Merle, A. Vitu, *Traite de droit criminele, Droit penal general et procedure penale*, Paris, Ed. Cujas, 1967, p. 94 și urm.

CAPITOLUL II

PRINCIPIILE FUNDAMENTALE SAU REGULILE DE BAZĂ ALE DREPTULUI PENAL

Principiile fundamentale sunt acele idei diriguitoare care călăuzesc elaborarea și realizarea normelor penale și se regăsesc în cadrul instituțiilor de bază ale dreptului penal (infracțiunea, sancțiunile și răspunderea penală)¹.

Cunoașterea lor este necesară fiindcă ajută la interpretarea corectă a unor norme penale insuficient de clar formulate și la pronunțarea unor soluții legale de către organele judiciare. Aceste principii fundamentale se deduc din dispozițiile normelor penale și se disting de principiile speciale prin faptul că acestea din urmă au o aplicabilitate mai restrânsă (de exemplu, cele referitoare la aplicarea legii penale în spațiu și timp).

În literatura juridică nu există un punct de vedere unitar cu privire la sfera principiilor fundamentale ale dreptului penal, susținându-se că legalitatea și umanismul sunt valabile pentru întregul sistem de drept, dar sunt de bază și pentru dreptul penal².

De asemenea, se susține cu temei că principiile consacrate în documentele internaționale și preluate de normele constituționale ale statelor constituie reguli de bază și pentru dreptul penal, inclusiv ale dreptului penal român.³

Considerăm că principiile fundamentale ale dreptului penal sunt următoarele: *legalitatea, caracterul personal al răspunderii penale, individualizarea răspunderii penale, umanismul dreptului penal, egalitatea în fața legii penale, răspunderea penală subiectivă și unicitatea răspunderii penale.*

§ 1. PRINCIPIUL LEGALITĂȚII RĂSPUNDERII PENALE, A LEGALITĂȚII INCRIMINĂRII ȘI A PEDEPSEI

Potrivit acestui principiu, în domeniul dreptului penal, întreaga activitate se desfășoară în baza legii și în conformitate cu aceasta. El constituie o garanție a libertății persoanei împotriva abuzurilor și arbitrariului din cadrul aparatului

¹ M. Basarab, *Drept penal. Partea generală*, vol. I, Ed. Lumina Lex, 2001, p. 8.

² V. Dongoroz, *Sinteze asupra noului cod penal*, în *Revista de studii și cercetări juridice*, nr. 1, 1969, p. 11 și urm.

³ V. Pașca, *Curs de drept penal, partea generală*, vol. I, Ed. Universul Juridic, București, 2010, p. 28 și 29.

judiciar. Acest principiu a fost formulat de către Casare Beccaria¹, în lucrarea „Despre delict și pedeapsă”, conturându-se prin patru garanții majore:

- cetățeanul nu poate fi limitat în drepturile sale individuale decât prin voința legiuitorului;
- cetățeanul trebuie să fie protejat împotriva abuzurilor puterii;
- cetățeanul trebuie să cunoască ceea ce este permis și ceea ce este interzis de lege;
- pedeapsa se justifică prin caracterul ei retributiv, descurajant și util pentru conservarea ordinii sociale.

În funcție de cele trei mari instituții reglementate de legea penală (infracțiunea, răspunderea penală și pedeapsa), legalitatea se concretizează în următoarele reguli:

- a. *Legalitatea incriminării și a pedepsei (nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege)*, regulă consacrată de art. 2 din Codul penal, potrivit căruia „legea prevede care fapte constituie infracțiuni, pedepsele ce se aplică infractorilor și măsurile ce se pot lua în cazul săvârșirii acestor fapte”.

Noul Cod penal al României reglementează două principii de sine stătătoare: legalitatea incriminării (art. 1) și legalitatea sancțiunilor de drept penal (art. 2).

Art. 1. „Legea penală prevede faptele care constituie infracțiuni.

Nici o persoană nu poate fi sancționată penal pentru o faptă care nu era prevăzută de legea penală la data când era săvârșită.

Art. 2. Legea penală prevede pedepsele aplicabile și măsurile educative ce se pot lua față de persoanele care au săvârșit infracțiuni, precum și măsurile de siguranță ce se pot lua față de persoanele care au comis fapte prevăzute de legea penală.

Nu se poate aplica o pedeapsă ori nu se poate lua o măsură educativă sau o măsură de siguranță, dacă aceasta nu era prevăzută de legea penală la data când fapta a fost săvârșită.

Nici o pedeapsă nu poate fi stabilită și aplicată în afara limitelor generale ale acesteia.”

Deosebirea față de formularea actuală a acestui principiu constă în enunțarea lui, prin sublinierea de neretroactivitate a legii penale, cerința anteriorității normei de incriminare și a normei care prevede sancțiuni de drept penal.

De asemenea, din art. 17 alin. 1 Cod penal rezultă că fapta, pentru a fi infracțiune, trebuie să fie prevăzută de legea penală. Dispoziția se regăsește și în noul Cod penal.

Dispozițiile art. 23 alin. 9 din Constituția României prevăd că „nicio pedeapsă nu poate fi stabilită sau aplicată decât în condițiile și în temeiul legii”.²

¹ Cesare Becaria, *Despre delict și pedeapsă*, Ed. Științifică, București, 1965.

² Constituția României, modificată și completată prin Legea de revizuire nr. 429/2003, publicată în M. Of. nr. 758 din 29 octombrie 2003, aprobată prin referendumul național din 18-19 octombrie 2003.

În consecință, potrivit principiului legalității pedepsei, nu se pot aplica alte pedepse sau măsuri decât cele prevăzute de legea penală, în limitele și condițiile stabilite de ea.

b. Legalitatea răspunderii penale, care se desprinde din prevederile art. 17 alin. 2 din Codul penal, potrivit căruia „infracțiunea este singurul temei al răspunderii penale”. Această prevedere legală este cuprinsă și în noul Cod penal.

Dacă fapta prevăzută de legea penală nu constituie infracțiune sau nu întrunește elementele constitutive ale acesteia, nu va exista nici răspundere penală, iar acțiunea penală nu va fi pusă în mișcare sau, dacă a fost pusă în mișcare, nu va mai putea continua. În aceste situații, după caz, organul de urmărire penală va dispune scoaterea de sub urmărire penală, iar instanța de judecată va pronunța achitarea (art. 10 C. pr. pen.).

În literatura juridică s-a exprimat o opinie demnă de luat în seamă, în sensul utilizării unei terminologii simplificate în cazul formulării principiului legalității incriminării și a pedepsei, respectiv prin sintagma „principiul legalității penale”. Se are în vedere generalitatea aplicării acestuia pe toate segmentele legislației penale și la nivelul tuturor instituțiilor dreptului penal.¹

§ 2. PRINCIPIUL CARACTERULUI PERSONAL AL RĂSPUNDERII PENALE

Potrivit acestuia, numai infractorul poate fi tras la răspundere penală, ceea ce înseamnă că pedeapsa i se poate aplica numai celui care a săvârșit infracțiunea, măsurile penale se pot lua numai față de cei care au săvârșit fapte prevăzute de legea penală și prezintă pericol social ce trebuie înlăturat.

În dreptul penal, spre deosebire de alte ramuri de drept, nu poate fi antrenată răspunderea penală pentru fapta altuia.

În acest sens, dispozițiile art. 27 din Codul penal se referă la pedepsele ce se aplică infractorilor, iar art. 72 din Codul penal se referă la „persoana infractorului”.

În prezent, prin derogare de la caracterul personal al răspunderii penale, Legea nr. 278/2006 pentru modificarea și completarea Codului penal, a introdus răspunderea penală a persoanelor juridice.² De altfel, există state unde este admisă răspunderea penală a persoanelor juridice (Elveția, Anglia, Irlanda, Franța, Norvegia etc.).

Introducerea răspunderii penale a persoanelor juridice presupune o derogare de la principiul caracterului personal al răspunderii penale, dar și o altă abordare a

¹ N. Giurgiu, *Drept penal*, Ed. Cantes, Iași, 2000, p. 35.

² A. Dincu, *Modalități privind reforma dreptului penal român*, în *Revista de știință penitenciară* nr. 3-4, 1991, p. 128-129; C. Butiuc, *Despre o eventuală răspundere penală a persoanelor juridice*, în *Revista Dreptul* nr. 10-11/1994, p. 87 și urm.; L. Mihu, *Discuție cu privire la o eventuală răspundere penală a persoanelor juridice*, în *Revista Dreptul*, nr. 10-11/1994.

unor instituții de bază ale dreptului penal, cum ar fi: participația penală, existența circumstanțelor atenuante și agravante, modul de aplicare a unor cauze de agravare (concursul de infracțiuni, recidiva, pluralitatea intermediară) etc.

Acest act normativ a ținut seama de convențiile la care România a devenit parte, care prevăd aplicarea sancțiunilor penale în cazul persoanelor juridice, precum și de angajamentele asumate de statul nostru în negocierile pentru aderarea la Uniunea Europeană. De asemenea, legea privind răspunderea penală a persoanelor juridice pentru infracțiunile de falsificare de monede sau de alte valori a fost abrogată ca urmare a modificărilor aduse Codului penal în materie.¹

Noul Cod penal reglementează răspunderea penală a persoanei juridice.

Art. 135 din noul cod reglementează condițiile generale de răspundere penală a persoanei juridice, având corespondent în art. 19/1 din actualul cod, cu deosebiri esențiale de reglementare ce vor fi analizate într-o altă secțiune.

§ 3. INDIVIDUALIZAREA RĂSPUNDERII PENALE

Acest principiu presupune stabilirea și aplicarea sancțiunilor de drept penal în funcție de gravitatea faptei săvârșite, pericolozitatea infractorului și de necesitățile de îndreptare ale acestuia.

Individualizarea poate fi: legală, judiciară și administrativă.

Individualizarea legală o face legiuitorul prin prevederea în norma de incriminare a speciei și limitelor speciale ale pedepsei, a măsurilor penale etc. în funcție de gradul de pericol social abstract al faptei comise.

Individualizarea judiciară o face instanța de judecată și constă în stabilirea și aplicarea pedepsei concrete, în cadrul limitelor legale, avându-se în vedere pericolul social concret al faptei săvârșite, persoana infractorului, împrejurările care atenuază sau agravează pedeapsa și de contribuția fiecărui participant la săvârșirea infracțiunii (art. 72 și 27 din Codul penal). În condițiile legii, se poate individualiza și modul de executare a pedepsei (suspendarea condiționată, sub supraveghere, executarea pedepsei la locul de muncă, într-o închisoare militară, în regim de detenție, amenda penală).

Individualizarea administrativă are loc în cursul executării acesteia, dar în baza legii (liberarea condiționată, încetarea executării pedepsei la locul de muncă, reducerea pedepsei închisorii militare).

§ 4. UMANISMUL DREPTULUI PENAL

Acest principiu presupune grija statului față de cei care au încălcat legea, dar și pentru ceilalți membri ai societății, care au respectat-o și sunt victime ale infracțiunii. Deci, legea penală pretinde membrilor societății să aibă o anumită

¹ Legea nr. 299 din 29 iunie 2004, publicată în M. Of. nr. 593 din 1 iulie 2004 a fost abrogată prin Legea nr. 278/2006, publicată în M. Of. nr. 601 din 12 iulie 2006.

conduită, să nu comită infracțiuni. În acest mod, întreaga societate este apărată împotriva infracțiunilor.

El este exprimat prin caracterul și scopul legii penale, sistemul și scopul pedepselor (prevenția generală și constrângerea, posibilitatea înlocuirii răspunderii penale, suspendarea executării pedepsei, libertatea supravegheată a minorului, reabilitarea de drept etc.). Chiar și constrângerea nu urmărește cauzarea de suferințe fizice și nici înjosirea persoanei condamnatului, iar scopul pedepsei este prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni, așa cum rezultă din dispozițiile art. 52 din Codul penal.

Abolirea pedepsei cu moartea constituie un argument care pledează pentru caracterul umanist al dreptului penal român.

§ 5. EGALITATEA ÎN FAȚA LEGII PENALE

Acest principiu este consacrat în Declarația Universală a Drepturilor Omului, în Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, precum și în Constituția României (art. 16).

Cităm, în ordinea enumerării documentelor menționate, din textele care consacră principiul: „*toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi*”; „*toți oamenii sunt egali în fața tribunalelor și a curților de justiție*”; „*Cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări: Nimeni nu este mai presus de lege*”.

Nici actuala reglementare și nici noul cod penal nu enunță expres acest principiu, dar este consacrat implicit prin faptul că nu creează privilegii și imunități și nu conțin dispoziții pe motive de discriminare de orice natură.

Egalitatea în fața legii penale nu înseamnă uniformitate de tratament în aplicarea legii penale (individualizarea pedepselor, regim sancționator diferit etc.).

Curtea Constituțională a statuat că egalitatea în fața legii nu este o egalitate în conflict cu faptele, iar principiul egalității nu se opune ca o lege să stabilească reguli diferite în raport cu persoane care se găsesc în situații diferite.¹

§ 6. RĂSPUNDEREA PENALĂ SUBIECTIVĂ (*NULLA POENA SINE CULPA*)

Acest principiu consacră faptul că răspunderea penală se fundamentează pe vinovăția persoanei care comite fapta. În lipsa vinovăției făptuitorului, nu există infracțiunea și nici temeii pentru răspunderea penală.

Legea pretinde ca persoana care săvârșește fapta să acționeze cu o anumită formă de vinovăție care să antreneze răspunderea penală (intenție, culpă, praeter-intenție, după caz).

¹ Curtea Constituțională a României, dec. nr. 70/1993, M. Of. nr. 307/1993.

În strânsă legătură cu vinovăția funcționează prezumția de nevinovăție, ca o garanție constituțională a libertății persoanei.

Intervenția unor cauze care înlătură caracterul penal al faptei, potrivit actualului cod penal, ori a unor cauze de neimputabilitate (în viziunea noului cod penal) conduc la lipsa vinovăției.

§ 7. UNICITATEA RĂSPUNDERII PENALE

Potrivit acestui principiu, este exclusă sancționarea penală a unei persoane de două sau mai multe ori pentru aceeași faptă (*non bis in idem*).

Principiul este consacrat de art. 14 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice și de art. 4 din Convenția europeană a drepturilor omului, ratificată de România.

Acest principiu nu exclude aplicarea pentru aceeași faptă a mai multor sancțiuni penale de natură diferită (pedepse principale, complementare și accesorii sau măsuri de siguranță), nu exclude cumulul formelor de răspundere juridică, cu excepția cumulului răspunderii penale cu răspunderea de natură contravențională.

Potrivit art. 17 din actualul cod penal, infracțiunea este singurul temei al răspunderii penale. Aceeași reglementare se regăsește și în noul cod penal (art. 15 alin. 2). Logic, aceeași faptă nu poate fi temei pentru tragerea la răspundere penală de două ori. Din interpretarea acestor texte rezultă consacrarea implicită a principiului și în dreptul penal intern.

Noul Cod de procedură penală (art. 6) îl consacră expres, fiind o consecință a normelor de drept penal material la care am făcut referire. În consecință, textele trebuie corelate, iar concluzia este că principiul unicității răspunderii penale este, în egală măsură, de drept penal material și de drept procesual penal.

Potrivit art. 6 din noul Cod de procedură penală, nicio persoană nu poate fi urmărită sau judecată pentru săvârșirea unei infracțiuni atunci când față de acea persoană s-a pronunțat anterior o hotărâre definitivă cu privire la aceeași faptă, chiar și sub altă încadrare juridică.

CAPITOLUL III

IZVOARELE DREPTULUI PENAL

§ 1. NOȚIUNI GENERALE

În sens larg, izvorul de drept reprezintă condițiile materiale și sociale ce determină fondul și forma normelor juridice.¹

Termenul de izvor de drept are mai multe accepțiuni, dintre care cele mai răspândite sunt: izvor de drept în sens material și formal, izvor direct și indirect al dreptului, izvor intern și extern, sursele de cunoaștere a unui sistem de drept etc.²

În știința dreptului penal, prin izvor de drept se înțelege sursa juridică a dreptului în care este exprimată voința puterii publice, concretizată în actele legislative denumite legi. Prin izvor al dreptului se înțelege forma juridică pe care o îmbracă o normă pentru a deveni obligatorie³. Este de observat că dreptul penal se exprimă în formă exterioară prin acte normative, respectiv prin legi și decrete, așa cum prevede art. 141 din Codul penal, în limitele și cu rezervele arătate în subcapitolul următor referitor la legea penală - izvor de drept. Acestea ar fi *izvoarele formale* ale dreptului penal.

Dreptul penal prezintă particularitatea că izvoarele sale pot fi exprimate numai prin legi, ținând seama de faptul că se combate fenomenul infracțional care atrage cea mai grea răspundere juridică - răspunderea penală pentru infracțiunea comisă.

Art. 173 din Noul Cod penal definește legea penală în accepțiunea sa generală, având în vedere Constituția României, care stabilește actele normative care sunt considerate izvoare formale de drept penal.

Astfel, potrivit acestei prevederi legale, prin lege penală se înțelege orice dispoziție cu caracter penal cuprinsă în legi organice, ordonanțe de urgență sau alte acte normative care la data adoptării lor aveau putere de lege.

În consecință, izvoarele formale ale dreptului penal, în funcție de forța lor obligatorie, cuprind: legi constituționale, legi organice, ordonanțele de urgență, legi penale principale, legi penale complementare, legi penale speciale și legi nepenale care cuprind dispoziții penale, legi penale permanente și legi penale temporare, legi penale ordinare și legi penale excepționale.

Acestea vor fi analizate în secțiunile următoare referitoare la legea penală - izvor de drept penal și clasificarea legilor penale.

¹ V. Hanga, *Mic dicționar juridic*, Ed. Lumina Lex, București, 1999.

² D. Moțiu, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Universității din Oradea, 1999.

³ C. Mitrache, *Drept penal român, partea generală*, Casa de editură și presă „Șansa S.R.L.” București, 1994, p. 30.

Desigur, conceptul de izvor de drept poate avea și alte accepțiuni¹, cum ar fi:

- *izvor natural*, în sensul că regulile de drept își au sursa socială în nevoile, cerințele și aspirațiile vieții sociale;
- *izvor constitutiv*, adică voința puterii publice fără de care regula de conduită nu capătă caracterul de regulă de drept;
- *izvor istoric sau precedentul istoric*, adică regulile juridice anterioare de la care s-a inspirat dreptul actual.

În continuare, ne vom referi numai la izvoarele formale ale dreptului penal.

§ 2. LEGEA PENALĂ – IZVOR DE DREPT

Potrivit art. 141 Cod penal, prin *lege penală* se înțelege orice dispoziție penală care se află într-o lege sau decret. Odată cu intrarea în vigoare a noului Cod penal, acesta va deveni principalul izvor de drept penal. În acest act normativ este definită legea penală, conform art. 173, în sensul menționat în secțiunea anterioară.

Legislația penală (dreptul penal) cuprinde totalitatea dispozițiilor penale, indiferent de sediul lor (cod penal, legi speciale penale ori nepenale).

Ținând seama că decretele nu mai sunt adoptate de Parlamentul României deci de un organ legislativ, ci de președinte – organ executiv, ele nu mai pot incrimina fapte ca infracțiuni.

Așadar, dispozițiile art. 141 Cod penal intră în contradicție cu prevederile art. 72 lit. f) din Constituția României, din care rezultă că prin lege penală se înțelege numai dispozițiile cu caracter penal cuprinse în legi organice, care pot reglementa infracțiunile, pedepsele și regimul executării acestora.

Această contradicție va fi eliminată în totalitate odată cu intrarea în vigoare a noului Cod penal, care definește legea penală, atât la modul general, cât și prin sursele de exprimare juridică (legi organice, ordonanțe de urgență, alte acte normative care la data adoptării lor aveau putere de lege).

În principiu, ordonanțele guvernului nu pot fi izvoare de drept penal deoarece legea fundamentală prevede că numai prin legi organice se reglementează „infracțiunile, pedepsele și regimul executării acestora”. Totuși, s-a admis că ordonanțele de urgență pot fi izvoare de drept penal, dar numai în situații excepționale care le justifică intervenția.

Cu toate acestea, practica executivului de a legifera prin ordonanțe de urgență este evidentă și constituie un amestec în domeniul de legiferare rezervat parlamentului ca organ legislativ. Pe bună dreptate, s-a considerat că o astfel de intruziune reprezintă o deteriorare a principiului legalității.²

¹ R.M. Stănoiu, I. Griga, T. Dianu, *Drept penal, partea generală*, Ed. Hyperion, XXI, 1992, p. 22.

² R. Merle, A. Vitu, *Traite de droit criminel*, Ed. Cujas, Paris, 1972, p. 86-89.

Decretele prezidențiale nu sunt izvoare de drept penal, ele fiind acte administrative individuale. De altfel, președintele României nu are atribuții în domeniul legislativ.

Dacă legile și decretele anterioare adoptării constituției cuprind dispoziții cu caracter penal, ele rămân în vigoare numai în măsura în care nu contravin acesteia¹.

§ 3. TRATATELE ȘI CONVENȚIILE INTERNAȚIONALE – IZVOARE EXTERNE DE DREPT PENAL

Tratatele sau convențiile internaționale care conțin dispoziții penale sunt izvoare de drept penal. De altfel, în art. 11 alin. 2 din Constituția României se prevede că tratatele ratificate de Parlament, potrivit legii, fac parte din dreptul intern.

În doctrina penală se face distincție între tratatele și convențiile care constituie izvoare directe de drept penal (ale căror prevederi se integrează direct în legislația națională) și tratatele și convențiile care sunt izvoare indirecte de drept penal (care impun statelor obligația de a incrimina prin legi naționale anumite fapte de o gravitate sporită).²

Exemple de izvoare directă ar fi: convențiile de asistență juridică internațională în materia extrădării, în materia drepturilor fundamentale ale omului (Convenția europeană a drepturilor omului, Pactul pentru drepturile civile și politice, Convenția privind drepturile copilului).

Reciprocitatea în materia extrădării, ca act de conduită între două state, în lipsa unui tratat sau convenții internaționale, este izvor formal de drept penal. Cooperarea judiciară se poate realiza în virtutea curtoaziei internaționale, la cererea statului solicitant și cu asigurarea scrisă a reciprocității statului respectiv.

Deciziile Curții Europene a drepturilor omului nu constituie izvoare de drept penal, chiar dacă obligă statele semnatare ale Convenției să-și modifice legislația națională în vederea armonizării acesteia cu cerințele impuse de Convenția europeană a drepturilor omului. În aceste situații, Convenția este izvor de drept, a cărei dispoziții prevalează față de dreptul intern.

În materia dreptului comunitar, se pune problema adaptării legislației penale române la normele de drept comunitar, operațiunea de armonizare realizându-se treptat. Prioritatea dreptului comunitar în raport cu legislațiile naționale este recunoscută de doctrina juridică și de practica judiciară din statele comunitare.

¹ V. Pașca, *Consecințele adoptării Constituției din 1991 asupra codului penal*, Revista Dreptul nr. 3/1993, p. 21-22.

² C. Bulai, B. Bulai, *Manual de drept penal, partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2007, p. 82.